

Afurðatekjur og breytilegur kostnaður þar sem búum er raðað upp eftir framlegðarstigi afurðatekna.

	2019			2020			2021		
	10% lægstu	Meðaltal	10% efstu	10% lægstu	Meðaltal	10% efstu	10% lægstu	Meðaltal	10% efstu
Fjöldi árskúa	43,0	57,1	50,3	45,7	58,0	48,4	54,5	59,0	55,4
Innlögð mjólk/árskú, ltr	5.779	6.175	6.153	5.646	6.200	6.300	5.468	6.149	5.945
Innlögð mjólk alls, ltr	246.204	354.172	308.677	258.973	360.438	305.250	300.613	364.561	332.816
Mjólkurkvótí, ltr	235.573	335.773	296.025	245.211	341.369	285.305	274.237	348.754	307.983
Fjöldi innlagðra geldneyta	21,8	17,1	17,7	17,9	16,0	13,3	22,2	17,0	19,6
Heyjaðir ha/árskú	2,12	1,60	1,43	1,97	1,65	1,47	1,86	1,63	1,49
Aldur við fyrsta burð, mánn	27,9	27,6	26,9	27,4	27,5	26,4	28,6	27,5	26,7
Afurðastöðvarverð mjólkur, kr/ltr.	87,0	88,3	89,3	93,1	94,5	95,1	97,9	99,9	98,9
Opinberar greiðslur, kr/ltr.	40,7	40,3	40,9	41,7	40,7	40,9	42,5	41,9	42,0
Afurðastöðvarverð nautgripakjöt, kr/ltr.	16,2	10,8	12,4	16,0	9,6	9,2	13,4	10,3	12,0
Afurðastöðvarverð kýrkjöt, kr/ltr.	5,6	5,8	5,5	5,3	5,2	5,4	6,9	5,0	5,7
Sláturálag á nautakjöt, kr/ltr.	0,9	0,6	0,7	1,3	0,8	0,7	3,1	2,2	2,7
Aðrar tekjur af nautgripum, kr/ltr.	0,5	0,7	1,0	0,6	0,8	1,0	1,2	0,7	0,5
Landgreiðslu- og jarðræktarstyrkir, kr/ltr.	2,9	2,3	2,3	3,0	2,6	2,5	3,7	2,6	2,5
Afurðatekjur alls, kr/ltr.	153,9	148,8	152,0	161,1	154,1	154,8	168,7	162,7	164,3
Aðkeypt fóður, kr/ltr.	33,3	26,5	20,3	35,0	27,5	20,7	36,0	30,2	23,3
Áburður, kr/ltr.	14,8	9,0	6,7	16,0	9,6	6,2	14,7	10,1	4,9
Sáðvörur, kr/ltr.	0,7	0,8	0,9	1,1	1,2	1,0	1,5	1,1	0,6
Rekstur búvæla, kr/ltr.	15,1	11,1	7,4	18,9	11,7	7,8	18,9	12,8	9,6
Rekstrarvörur, kr/ltr.	8,8	6,2	5,1	9,9	6,9	5,4	10,8	7,7	6,0
Flutningar, kr/ltr.	7,4	6,2	5,9	6,2	6,2	6,1	7,1	6,2	6,0
Dýralækniskostnaður, kr/ltr.	2,4	2,0	1,4	2,4	2,3	2,1	2,6	2,3	2,0
Verktaka við jarðvinnslu/fóðurverkun, kr/ltr.	1,3	2,0	1,8	3,7	2,2	1,1	4,2	2,3	0,9
Önnur aðkeypt þjónusta, kr/ltr.	8,3	5,3	2,7	9,1	5,7	3,9	8,3	5,8	4,7
Breytilegur kostnaður alls, kr/ltr.	92,3	69,2	52,2	102,3	73,3	54,3	104,2	78,4	58,1
Breytilegur kostnaður v/fóðuröflunar, kr/ltr.	34,1	24,3	18,2	42,4	26,2	17,5	41,9	28,0	17,9
Framlegðarstig afurðatekna	40,0%	53,5%	65,7%	36,8%	52,5%	64,9%	38,3%	51,8%	64,6%
EBITDA, hlutfall af heildarveltu	19,4%	25,6%	30,3%	14,1%	24,9%	28,5%	23,7%	25,7%	35,9%
Framleiðslukostnaður án afskrifta og fjármagnsliða, kr/ltr.	147,4	126,9	112,4	170,1	132,8	117,8	165,4	140,3	111,7
Hagnaður/top af heildarrekkstri, þúsund kr.	-3.812	643	2.273	-4.463	972	2.752	864	1.402	4.961

Tafla 1.

Yfirlit yfir skuldir og fjármagnskostnað. Búum raðað upp eftir hlutfalli EBITDA af heildarveltu. Fjárhæðir í þúsundum króna nema annað sé tekið fram.

	2019			2020			2021		
	10% lægstu	Meðaltal	10% efstu	10% lægstu	Meðaltal	10% efstu	10% lægstu	Meðaltal	10% efstu
Skuldir									
Skammtímaskuldir	17.968	16.761	10.938	24.995	14.985	11.864	19.888	16.961	17.735
Langtímaskuldir	44.931	95.181	126.088	60.180	101.901	122.313	44.265	104.902	138.953
Skuldir alls	62.899	111.942	137.027	85.175	116.886	134.178	64.152	121.863	156.688
Skuldahlutfall	1,35	1,85	2,10	1,64	1,82	1,85	1,29	1,75	2,23
Afskriftir, kr/ltr.	13,3	23,0	31,8	16,8	24,0	33,4	18,9	25,5	35,8
Fjármagnsliðir, kr/ltr.	13,1	18,9	23,4	12,8	18,1	20,1	9,8	19,1	26,5
Fjármagnsliðir, hlutfall af heildarveltu	7,2%	11,2%	13,2%	6,6%	10,5%	11,4%	5,4%	10,3%	13,8%
Laun og launatengd gjöld, kr/ltr.	45,3	31,8	23,2	45,6	32,2	22,9	58,5	33,7	22,8
Laun og launatengd gjöld/árskú	258	194	140	276	199	142	349	205	136
EBITDA samtals, kr/ltr.	7,2	43,6	75,7	6,4	43,7	74,6	13,9	48,4	79,9

Tafla 2.

Rekstrarverkefni kúabúa

Ráðgjafarmiðstöð landbúnaðarins hefur staðið fyrir rekstrarverkefni meðal kúabænda í ein þrjú ár. Viðbrögð þeirra við þessu verkefni hafa verið vonum framar en þátttakan hefur aukist mikið frá upphafi – á meðan starfandi kúabúum hefur farið fækkandi á landsvísu.

Kristján Ó. Eymundsson.

María Svanprúður Jónsdóttir.

Verið er að leggja lokahönd á skýrslu vegna þátttökuársins 2022 og verður hún aðgengileg á heimasíðu RML nú í mars. Meginmarkmiðið með verkefninu hefur alltaf verið það að bændur fái heildstæða greiningu á sínum rekstri svo að þeir sjái styrkleika og veikleika í eigin rekstri. Árið 2021 er fyrsta rekstrarárið þar sem bændur, sem voru með í verkefninu frá upphafi, gátu nýtt sér rekstrargreininguna til að stýra sínum rekstri með hlidsjón af niðurstöðunum. Því er mjög ánægjulegt að sjá, þegar gerður er samanburður á rekstrarárunum 2019-2021, að víða hafa orðið jákvæð umskipti í búrekstri hjá þátttökubúunum.

Með verkefninu varð til rekstrargrunnur sem nýttist við afkomuvöktun og hagsmunagæslu í greininni. Hér eru birtar helstu niðurstöður úr verkefninu. Um er að ræða samanburð á sömu 154 búunum fyrir öll árin og eru niðurstöður reiknaðar út frá beinum meðaltölum búanna.

Fjöldi og stærð þátttökubúa

Í byrjun voru 90 kúabú með í verkefninu en á síðasta ári voru þau orðin 154. Heildar mjólkurframleiðsla þessara 154 búa var um 38% af heildarinnleggi mjólkur á rekstrarárunum 2021. Bústærð og afurðasemi þátttökubúanna er heldur meiri en hjá meðalbúinu. Þannig var fjöldi árskúa að jafnaði um 59 árskúr á árinu 2021 á meðan landsmeðaltalið var um 50 árskúr. Afurðatekjur hafa aukist en hafa ekki náð að halda í við hlutfallslega hækkun á aðföngum og aðkeyptri þjónustu.

Framlegð búa

Þegar horft er á þróun í framlegðarstigi afurðatekna hefur það lækkað á tímabilinu, fer úr 53,5% árið 2019 niður í 51,8% árið 2021. Afurðatekjur hafa aukist en hafa ekki náð að halda í við hlutfallslega hækkun á aðföngum og aðkeyptri þjónustu.

Eins og kemur fram í töflu 1 um afurðatekjur og breytilegan kostnað er mikill breytileiki á milli búa. Meðalhagnaður af heildarrekkstri búanna eykst aftur á móti á tímabilinu og var kominn í 1.400 þúsund krónur árið 2021.

Áhrif bústærðar á framlegðarstig og afkomu

Bústærðin hefur verið að aukast

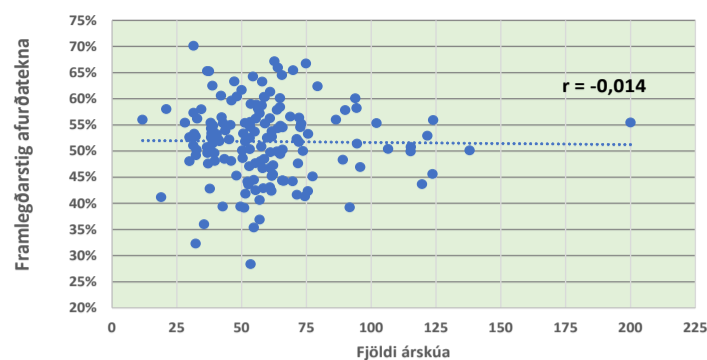
á jafnaði um 1 árskú á ári. Út frá gögnum er þó erfitt að sjá mikla stærðarhagkvæmni í rekstri eftir að bústærð er komin yfir 50 árskúr. Ef reiknuð er út fylgni á milli framlegðarstigs afurðatekna og fjölda árskúa kemur í ljós að sambandið er mjög lítið (sjá mynd 1). Aukin bústærð hefur aftur á móti háa jákvæða fylgni ($r=0,80$) við heildar EBITDA en skilgreining á EBITDA er rekstrarafgangur bús fyrir fjármagnsliði, afskriftir og skatta. Aukin bústærð hefur mjög jákvæð áhrif á fjárfestingagetu búanna. Aukin skuldsetning og þær fjármögnunarleiðir sem hafa verið í boði við framkvæmdir hefur þó leitt til þess að fyrirhugaður hagrænn ávinningur í rekstrarafkomu hefur oft tapast með auknum fjármagnskostnaði. Einnig hefur aukin skuldsetning haft neikvæð áhrif á launagreiðslugetu úr rekstri, sbr. mynd 2 um laun og skuldahlutfall. Þar er um að ræða meðaltal búa fyrir árin 2019-2021. Eðlilegt er að gera þá kröfu til framleiðsluumhverfisins að bættur aðbúnaður gripa skili sér ekki í lægri launum til bændur.

Áhrif afurðasemi á framleiðslukostnað

Helstu tækifæri kúabænda liggja í aukinni afurðasemi og lægri breytilegum kostnaði á lítra.

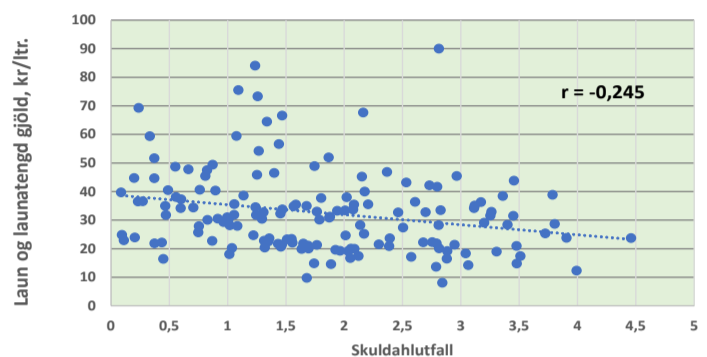
Byggingarkostnaður íslenskra fjösa er mjög hár og fjárbinding mjög mikil. Því er mikilvægt að ná góðri framleiðslunýtingu á hvern bás. Einnig er það

Samband framlegðarstigs og bústærðar árið 2021

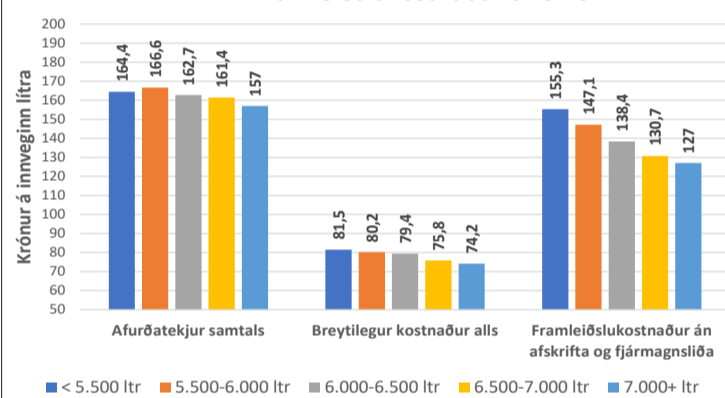
Mynd 1.

Samband launa og skuldahlutfalls

Mynd 2.

Samhengi á milli afurðasemi (ltr/árskú) og framleiðslukostnaðar árið 2021

Mynd 3.

mikilvægt til að lækka sótspor framleiðslunnar. Í raun hefur hluti framleiðsluþróðningsins virkað öfugt á þessi markmið sbr. gripagreiðslur á mjólkurkúr. Einnig hefur fyrirkomulag á viðskiptum og fjármögnun á greiðslumarkaði víða hamlad hagræðingu í greininni með tilliti til þættar nýtingar á framleiðslugripum og framleiðsluáðstöðu.

Eins og kemur fram á mynd 3 um afurðasemi og framleiðslukostnað lækkar breytilegi kostnaðurrinn að meðaltali með aukinni afurðasemi. Fjöldi á bak við hverja súlu er 32-33 bú nema í afurðahæsta flokknum en þar eru 24 bú á bak við niðurstöðuna. Búin með afurðasemi 5.500-6.000 ltr eru með hæsta hlutfallið (40%) af fjölda innlagðra geldneyta af árskúum, sem gerir það að verkum að afurðatekjur eru þar að reiknast hæstar. Hlutfall innlagðra geldneyta er svipað á milli hinna flokkanna en meðaltalið í gagnasafninu er 31,1%. Afurðahæsti flokkurinn framleiðir svo mestu mjólkina umfram greiðslumark (9%), sem er stærsta skýringin á að afurðaverðið er þar lægst.

Skuldir

Heildarskuldir búanna aukast á tímabilinu og eru að jafnaði tæplega 122 milljónir króna í lok árs 2021 (sjá töflu 2). Fjármagnskostnaður, sem hlutfall af heildarveltu, hefur þó farið lækandi. Það skýrist af tveimur meginþáttum. Í fyrsta lagi fór vaxtastig heldur niður á tímabilinu. Miðað við hvernig árið 2022 þróast, með hækkandi

stýrivöxtum og aukinni verðbólgu, er þó ljóst að allt önnur sviðsmynd verður fyrir það ár.

Önnur meginþáttur á hlutfallslega lækandi fjármagnskostnaði er síðan aukin velta á búunum. Þar er þó ákveðið áhyggjuefni að afurðatekjur hafa verið að lækka sem hlutfall af heildartekjum af rekstri og þá sérstaklega hjá skuldsettari búunum.

Að lokum

Ef reynt er að rýna í þróun ársins 2022 virðist sem hækkunir á afurðastöðvarverði mjólkur hafi náð að fylgja þýsna vel eftir hækkunum á aðföngum og þjónustu. Sömu sögu er þó ekki hægt að segja um vaxtakostnaðinn og því hafa rekstrarskýringar skuldsettra búa versnað til muna.

Eins og áður hefur komið fram í þessari grein mun það því með beinum eða óbeinum hætti hafa áhrif á laun bændur. Því er mikilvægt að ljúka vinnu við endurskoðun á verðlagsgrundvelli sem fyrst. Vegna mikillar fjármagnsbindingar í rekstri hefur greinin jafnframt mikla þörf fyrir aðgengi að þolinmóðu fjármagni.

Stefnt er á að flýta uppgjöri verkefnisins fyrir árið 2022 og birta milliuppgjör í vor til að meta nánar stöðu greinarinnar.

Kristján Ó. Eymundsson og María S. Jónsdóttir, ráðunautar á rekstrar- og umhverfissviði RML.